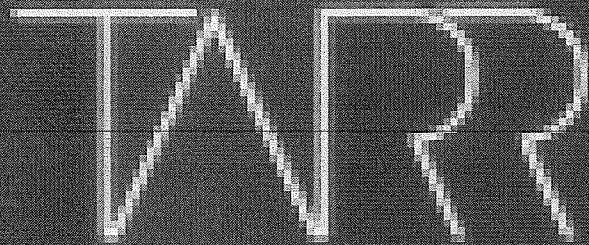

TURKISH ACADEMIC RESEARCH REVIEW

Türk Akademik Araştırmalar Dergisi

TURKISH ACADEMIC RESEARCH REVIEW

—ISSN: 2642-2421

Yıl: 2021
Cilt: 10
Sayı: 4
Periyotik Periyot: Haziran - Ocak
Special Issue

**şair Nef'i'nin şiirlerinde Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ
Sevgisi'ne Yönelik Dinî Unsurların Değerlendirilmesi**

In The Poems Of The Poet Nef'i, Allah Evaluation Of Religious
Elements Regarding The Love Of Muhammad and Mevlana

İlyas PÜR

Dr., Yenişehir Mersin Anadolu Lisesi PhD., Yenişehir Mersin Anatolian High
School, Mersin, TURKEY. ilyaspur@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0002-7795-8212>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	24 Ekim / October 2021
Kabul Tarihi – Date Accepted	25 Aralık / December 2021
Yayın Tarihi – Date Published	31 Aralık / December 2021
Yayın Sezonu	Aralık Özel Sayı
Pub Date Season	December Special Issue

Atıf / Cite as: Pür, İ., (2021), şair Nef'i'nin şiirlerinde Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ Sevgisi'ne Yönelik Dinî Unsurların Değerlendirilmesi/In The Poems Of The Poet Nef'i, Allah Evaluation Of Religious Elements Regarding The Love Of Muhammad and Mevlana. *Turkish Academic Research Review*, 6 (4), 125-146. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/67631/1014274>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet şAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

şair Nef'i'nin şiirlerinde Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ Sevgisi'ne Yönelik Dinî Unsurların Değerlendirilmesi

İlyas PÜR

Öz

Nef'i, 17. yüzyılda yaşamış ve hicivleri ile ün salmış bir şairdir. Yapılan araştırmalarda genellikle Nef'i'nin edebî yönü incelenmiş fakat onun Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ sevgisi ve dinî anlayışı üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla bu araştırma yapılırken Nef'i hakkında şu ana kadar tespit edilen çalışmalardaki bakış açısından farklı bir bakış açısı kullanılarak alandaki bir boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Araştırmada Nef'i'nin şiirlerinin ve beyitlerinin araştırılıp incelendiği üç eser esas alınmıştır. Bu eserlerden Nef'i'nin Türkçe Divanı ve Sihâm-ı Kazâ adlı eserleri genellikle hicivlerle yüklü olduğundan dinî konular yok denecek kadar azdır. Fakat Nef'i'nin Farsça Divanı genellikle dinî ve tasavvufî konularla ilgilidir. Nef'i'nin bu divanında işlediği konular tefekkür, tevekkül, Allah aşkı, Hz. Muhammed sevgisi, Mevlânâ muhabbeti ve tevhid gibi konulardır. Onun divanı incelendiği zaman en fazla aşk konusunun yer aldığı görülmektedir. Beyitlerinde aşk konusu "sevgi, muhabbet, gönül" gibi kelimelerle de işlenmektedir. Nef'i, Allah ile ilgili görüşlerini şiirlerinde açıklarken "tevhid" ve "ilahî aşk" kavramlarına özellikle vurguda bulunur. Nef'i'ye göre tevhid inancı imanın temelini oluşturmaktadır. Ona göre bu inanç içten gelen bir duygudur. Bu araştırmada Farsça Divan temel alınmış ve Nef'i'nin dine dair düşünceleri açıklanırken bu esere bağlı kalmıştır. Nef'i'nin Osmanlı devletinin gelişim ve yükseliş döneminde yaşamış olması ve onun devrin ileri gelenleri üzerinde etkin bir rol oynaması Nef'i'nin Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ sevgisi ile din anlayışının incelenmesini önemli hale getirmiştir. Bu çalışmada Nef'i'nin Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ sevgisi ele alınmış ve bu kavramlar dinî unsurlar açısından değerlendirilerek bunların Nef'i'nin hayatına yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı Nef'i'nin Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ sevgisini dinî unsurlar açısından incelemektir. Dinsel yaşayışın davranışlar üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu öneren araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ'nın Nef'i'nin dinî yaşayışını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Allah, Hz. Muhammed, Mevlânâ, Nef'i, Din.

In The Poems Of The Poet Nef'i, Allah Evaluation Of Religious Elements Regarding The Love Of Muhammad and Mevlana

Abstract

Nef'i is a poet who lived in the 17th century and is famous for his satires. In the researches, the literary aspect of Nef'i was generally examined, but his God, There has been no study on the love and religious understanding of Muhammad and Mevlana. Therefore, while conducting this research, a gap in the field was tried to be

filled by using a different point of view from the perspective of the studies determined so far about Nefî. In the research, three works in which Nefî's poems and couplets were researched and analyzed were taken as basis. Among these works, Nefî's Turkish Divanı and Sihâm-ı Kazâ are usually loaded with satires, so religious subjects are almost non-existent. However, Nefî's Persian Divan is generally concerned with religious and mystical issues. The subjects that Nefî deals with in this divan are contemplation, tawakkul, love of Allah, They are topics such as the love of Hz. Muhammad, the love of Mevlana and tawhid. When his divan is examined, it is seen that the subject of love takes place the most. In his couplets, the subject of love is also handled with words such as "love, conversation, heart". While explaining his views on Allah in his poems, Nefî especially emphasizes the concepts of "tawhid" and "divine love". According to Nefî, belief in tawhid forms the basis of belief. According to him, this belief is a feeling that comes from within. In this research, the Persian Divan was taken as the basis and while explaining Nefî's thoughts on religion, this work was adhered to. The fact that Nefî lived during the development and rise of the Ottoman state and that he played an active role on the notables of the period, Nefî's God, It has made it important to examine the understanding of religion with the love of Hz. Muhammad and Mevlana. In this study, Nefî's Allah, Hz. The love of Hz. Muhammad and Mevlana was discussed and these concepts were evaluated in terms of religious elements and their reflections on Nefî's life were tried to be determined. The aim of the research is Nefî's God, To examine the love of Hz. Muhammad and Mevlana in terms of religious elements. The literature review method was used in the research suggesting that religious life has a significant effect on behaviors. In the work, Allah It was concluded that Muhammad and Mevlana had a positive effect on Nefî's religious life.

Keywords: Psychology of Religion, God, Hz. Muhammad, Mevlana, Nefî, Religion.

Structured Abstract

Nefî was born in 1572 in the Hasankale district of Erzurum. His real name is Ömer. In addition to being known as the eulogy teacher of Turkish literature, Nefî was also closely interested in Sufism. He especially gave place to Sufi issues in his Persian Divan. However, Nefî, the love of Allah, Hz. Muhammad and He also dealt with subjects such as the love of Mevlana in his works. Nefî expresses such deep meanings while writing his poems that it is necessary to think about it thoroughly while reading his poems. Although there is not much information about Nefî's childhood and youth, it is understood that he has a command of Arabic and Persian languages. It is known that Nefî, who is famous for his satires, has a harsh temperament. He harshly satirized many of the people of his time. There are 1 terci'bend, 1 kit'ay-ı kebire, 22 ghazals and 171rubai in the Persian Divan, which includes subjects related to mysticism and love.

The mystical aspect of Nefî, who is one of the important eulogy poets of Turkish poetry, is also closely related to his temperament and his unique character is completely reflected in his poems. Nefî, who is prone to exaggeration, never found the middle way by going to extremes in his praises. His satire, which forms an important part of his poems, is a sign of his fondness for himself. Along with Nefî's exaggerations, another important feature of his art is the harmony in his poems. Again, giving importance to harmony in his couplets, Nefî paid attention to the harmony of the subject and the harmony in the words he used and showed a great success in this regard. Nefî, who draws attention to the issues related to mysticism with a rindane style, is not a true mystic poet. The Persian divan and especially the rubais in this divan are loaded with mystical subjects. The subjects that Nefî deals

with in his rubais are contemplation, tawakkul, love of Allah, They are topics such as the love of Hz. Muhammad, the love of Mevlana and tawhid.

When his divan is examined, it is seen that the subject of love takes place the most. In his couplets, the subject of love is also handled with words such as "love, conversation, heart". While explaining his views about Allah in his poems, Nefî especially emphasizes the concepts of "tawhid" and "divine love". According to Nefî, belief in tawhid forms the basis of belief. According to him, this belief is a feeling that comes from within. Nefî sees himself as the shining sun of the realm of tawhid. According to him, only those who know tawhid have love in this world. Nefî states that he sometimes retreats to the lodge and sometimes closes himself to the church. He also states that he wanders in the realm of tawhid. When Nefî's couplets are examined, it is seen that there are a lot of topics about divine love.

While Nefî expresses divine love in his couplets it is seen that sincere and emotional expressions occupy an important place. According to him, divine love burns with the sparks of the heart's flame. Nefî states that he has always been drunk with love and cannot get rid of this drunkenness until he dies. He is deeply devoted to God. He dedicates his heart to the manifestation of Allah. Nefî never complains about the love of Allah on the contrary, he states that he is happy because of this love. Nefî also states that the sects of the friends of Allah differ from other sects. According to him, the friends of Allah are decent and do not commit haram. According to Nefî, the friends of Allah, because of their patronage sell whatever they like without permission. The friends of Allah go to the door of enlightenment drunk. According to Nefî, the sea of the pearl of God's love is another sea. According to Nefî, everything other than love and affection is nothing. Because Nefî sees himself as both a beggar and a servant at God's door. According to him, remembering and contemplating Allah is the only business of the friends of Allah. He also argues that where the love of God resides the mind has no place either.

Nefî usually uses the word heart in his couplets. The heart forms the center of mystical life. All inner actions take place in the heart. In the Qur'an it is stated that those who come to Allah's presence on the Day of Judgment are those who have a sound heart. Although the heart is the place of manifestation of Allah it can sometimes appear with dissatisfied sometimes sealed, sometimes sick and arrogant attitudes. These states of the heart are mentioned separately in the Qur'an. In one of his couplets Nefî sees himself as a beggar who has taken i'tikaf in the heart of Allah. Sometimes he leaves the church and the lodge and takes refuge in the patronage of his hypocritical friends.

Nefî While expressing his love for Hz. Muhammad, he attaches great importance to the subject of creation. According to Nefî, the purpose of creation is he is Hz. Muhammed. Also, he he likens the beauty of Hz. Muhammad's face to the prophet Joseph. According to Nefî, Hz. Muhammad is also a prophet loaded with miracles. He said that he had a miracle of resurrecting the dead in one of his couplets, but even such a miracle was not mentioned by He states that Hz. Muhammad did not hesitate to sacrifice his feet to his soil. Nefî, Expressing that Hz. Muhammad is the sultan of the prophets, he states that he has nothing but to praise him. Although Nefî saw himself as the sultan of the country of poetry he prides himself on crowning the soil of Hz. Muhammad's gate. The fact that Nefî loved Mevlana very much and wrote 1 Turkish and 4 Persian eulogies about his praise shows that he was at least a Mevlevi-Mashreb person. Nefî is a follower of Mevlana even if he is not formally. Nefî studied the Mesnevi and was influenced by the important places in it.

Giriş

Din, insanlık tarihi boyunca toplumsal hayatta önemli bir olgu olmuştur. Ayrıca dünya üzerinde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu da bir dine inanmaktadır. Bununla birlikte farklı sebeplerden dolayı birçok farklı din ve bu dinlerden hareketle birçok farklı din tanımı ortaya çıkmıştır.¹ Psikoloji alanında çalışan bilim adamları, psikolojinin kurucusu olarak bilinen Wundt'tan itibaren din üzerinde birçok tanımlamalar yapmışlar ve birbirinden farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Wundt ise dinin kaynağı nedir? Din nerede ve ne zaman başlar? Gibi sorulara cevap arayarak din hususunda belli bir tanım geliştirmeye çalışmıştır.² Psikolojinin önde gelen isimlerinden Freud, dine farklı açılardan yaklaşır. Ona göre din, bebeklik arzularının tatmini, bir yanılsama ya da saplantı nevrozudur.³ Freud'un aksine Jung ise dini psikolojik bir gerçeklik olarak değerlendirerek dinin yaşanması ve içselleştirilmesi gereken bir unsur olarak görmektedir.⁴ Din psikolojisi alanına önemli katkıları olan Allport ise dinin gelişimsel yönüne dikkat çeker. Ona göre din, ergenlikten olgunluğa doğru gelişmektedir.⁵ Din konusunda yapılan bu tanımlamalar bireysel, toplumsal ve psiko-sosyal olmaları yönünden sınıflandırılabilir.⁶ James, dine bireysel açıdan yaklaşır. O, dini insan hayatında başa çıkma mekanizmasını kuvvetlendiren bir faktör olarak değerlendirir. James ayrıca dini "duygular, eylemler ve bireyin kutsala ilişkin yaşadığı bireysel tecrübe" biçiminde tanımlar. James dini kurumsal ve bireysel din şeklinde iki kısma ayırır. O, kurumsal dini kiliselerde gerçekleştirilen ayin ve törenler kapsamında ele alırken bireysel dini ise kişinin iç dünyası, şuuru ve mizacı olarak nitelendirir.⁷ Egemen⁸ din psikolojisi üzerine yaptığı

¹ Muhammed Kızılgöçer, *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 79.

² Wilhelm Max Wundt, *Milletler Ruhiyatı Esasları: İptidai İnsan* (Çev. Ziya Talat) (İstanbul: Remzi Kütüphanesi, 1934), 83.

³ Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği* (Çev. Aziz Yardımlı) (İstanbul: İdea Yayınevi, 2000), 19-20.

⁴ Carl. G. Jung, *Din ve Psikoloji* (Çev. Ender Gürol) (İstanbul: Oluş Yayınları, 1965), 69.

⁵ Gordon W. Allport, *Birey ve Dini* (Çev. Bilal Sambur) (Ankara: Elis Yayınları, 2004), 47.

⁶ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Kitabevi, 2013), 18.

⁷ William James, *The Varieties of Religious Experience* (USA: Penguin Books, 1982), 21; M. Jeeves, "Din Psikolojisi". (Çev. Ahmet Albayrak), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2) (2010), 276.

⁸ Bedii Ziya Egemen, *Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metod Üzerine Bir Deneme* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1952), 19-20.

araştırmada din psikolojisinin temel konusunun dinî yaşayışın ruhsal yapısını kavramak olduğunu ifade eder. Bu, kişinin iç dünyasında dini nasıl yaşadığını tespit etmeye çalıştığı için din psikolojisinin temel konularından biri olmaktadır. Buna benzer olarak Yavuz⁹ da din psikolojisinin konusunun dinin kişinin ruhsal yaşamında ortaya çıkışı ve dinsel yaşayışın dışa yansımaları olduğunu ifade eder. O, dinin yaşanması esnasında her türlü duygu, düşünce ve davranış süreçlerinin din psikolojisinin konusu olduğunu ifade eder. Buradan hareketle, otobiyografiler din psikolojisi için önemli araştırma konularından birisidir. Nef'î, Türk edebiyatında tanınan bir şahsiyettir. Bu şahsiyetin eserlerinden hareketle onun görüş ve düşüncelerini anlamaya çalışmak önemli görülmektedir. Din psikolojisinin en temel konularından birisinin insanı anlamak olduğunu ve insanın çok boyutlu bir varlık olduğu bilinen bir gerçektir. Tarihsel sürece bakıldığında insan üzerine birçok kitap ve makale yazılmış ve insan bazı özellikleri açısından incelenmeye çalışılmıştır. Zira Nef'î, hicivleri başta olmak üzere pek çok eser yazmıştır. O, bu eserlerde insanı kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz özelliklerle nitelendirmiştir. Fakat onun Farsça Divanı hariç diğer iki eserinde insan olumsuz olarak değerlendirilir. Özetle Nef'î'nin eserlerinden yola çıkılarak Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ sevgisini dinî unsurlar açısından ele almak hem bu çalışmanın özgün olması hem de alana katkı yapabilecek bir araştırma olması açısından önemli görülmektedir.

1. Nef'î'nin Hayatı ve Eserleri

1. 1. Hayatı

Nef'î,¹⁰ Erzurum'un günümüzde Pasinler ismiyle bilinen Hasankale ilçesinde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi tam olarak bilinmese de yaklaşık olarak 1572 (H. 979) tarihinde doğmuş olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Dulkadiroğlu soyundan gelen şairin Nef'î mahlasını almadan önce Ömer Bey ismiyle bilindiği ifade edilmektedir. Kaynaklarda ismi Erzentür'r-rûmi Ömer Bey ya da Erzurûmi Ömer

⁹ Kerim Yavuz, "Din Psikolojisinin Araştırma Alanları", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5 (1982), 89.

¹⁰ Asıl ismi Ömer olan Nef'î, klasik Türk Edebiyatının en önemli şairlerindedir. Erzurum'un Hasankale (Pasinler) ilçesinde dünyaya gelen şairin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1572 (H. 980) yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Soylu bir aileden gelen şairin babası Kırım Hanı Nedimlerinden Mehmed Bey, dedesi sancak beylerinden Mirza Ali Paşadır. Eserlerinden Nef'î'nin iyi bir medrese eğitimi aldığı, Arapçayı özellikle Farsçayı, Fars edebiyatını iyi bildiği anlaşılmaktadır. "Darrî" mahlasıyla genç yaşta şiir yazmaya başlayan şairin bu mahlası, dönemin Erzurum defterdarı tarihçi Gelibolulu Ali tarafından "Nef'î" olarak değiştirilmiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk: Cahit Başdaş, *Sihâm-ı Kazâ* (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2020), 2.

Efendi diye geçer.¹¹ Babası Mehmed Bey de şiirle uğraşmış ve Kırım Hanına nedimlik hizmetinde bulunmuştur. Nefî'nin dedesinin ise Mirza Ali Paşa olduğu ve soy kökü bakımından Şirvanlı olduğu bilinmektedir.¹²

Şair Nefî'nin çocukluk ve gençlik yılları hakkında pek fazla bir bilgi bulunmamakla beraber, onun eserlerinden hareketle iyi bir öğrenim gördüğü dolayısıyla Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Onun Farsça bir divan yazmış olması öğrenimi seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Nefî'nin Farsça Divanı tasavvufî bir özellik arz eder. Çünkü bu divanda İlahî aşk, Hz. Muhammed ve Mevlânâ'ya duyulan sevgi dolu şiirler konu edilmektedir. Nefî'ye Farsçayı tüm teferruatıyla öğreten ve Nefî'nin etkisinde kaldığı kişi o dönemde Erzurum defterdarlığını yapan Gelibolulu Mustafa Âlî'dir. Ayrıca bu kişi kendisine *Nefî* (faydalı, yararlı) mahlasını da vermiştir.¹³ Nefî, devrinin İran edebiyatının ünlü şairlerini takip etmiş ve olgunluk döneminde ise "*Anadolu'da şiir üstadı benim*" iddiasıyla İranlı şairlerle yarışmıştır.¹⁴

Şair Nefî, üst makamlarda gözü olmayan ve küçük devlet memurluğu ile yetinen birisidir. Hayatının en huzurlu günlerini geçirdiği İstanbul'da yaklaşık otuz yıl kalmıştır. Onun İstanbul'a gelişi ise I. Ahmed dönemine rastlamaktadır (1603-1617). Şair bu dönemde üne kavuşmuş ve I. Ahmed'e sekiz kaside sunmuştur. Nefî, *Fârisî* mahlasıyla şiirler yazan II. Osman'a da dört kaside sunmuş ve bu dönemin sadrazamlarından Hüseyin Paşa ve Ali Paşaya da kasideler yazmıştır. Şair Nefî ayrıca Gürcü Mehmed Paşayı da öven kasideler yazmış fakat kendisinden beklenen saygıyı göremeyince bu sefer onu hicvetmiş ve bu nedenle de devletteki memuriyetinden üç kez çıkarılmıştır. Nefî, IV. Murad devrinde şöhretinin doruğuna ulaşmış ve padişaha on iki kaside yazmıştır. IV. Murad kendisi gibi şair olan Nefî'ye sahip çıkmış ve onu korumuştur. Üstün bir sanat yeteneğine sahip olan Nefî, bu başarısını çevresi ile ilişkilerinde sürdürmemiş ve çevresiyle devamlı kavga halinde olmuştur. Zira şiirleriyle önceden sevdiği dostlarına sataşmış, onları küçük düşürücü ifadeler kullanmış ve devlet adamlarına ağır hakaretlerde bulunmuştur. Bu nedenle devlet büyükleri kendisine karşı öfke duymuş bu da şairin

¹¹ Mehmet Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri* (İstanbul: Demavend Yayınları, 2019).

¹² İdris Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi* (Batman: Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 13; bk. Abdulkadir Karahan, *Nefî Divanından Seçmeler* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985), 1-2.

¹³ Karahan, *Nefî Divanından Seçmeler*, 1-2.

¹⁴ Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, 13-14.

¹⁵ Metin Akkuş, *Nefî Divanı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), 15.

hayatını zorlaştırmıştır.¹⁵ Nefî'nin bu hicivci karakteri onun öldürülmesine sebep olmuştur. Zira onun öldürülmesine sebep olarak da vaktiyle hiciv söylemeyeceğine dair yaptığı yemini bozarak Bayram Paşayı hicvetmesi gösterilir. Nefî'nin 8 Şaban 1044/27 Ocak 1635'te öldürülerek cesedinin denize atıldığı söylenir.¹⁶

1. 2. Eserleri

1. 2. 1. Türkçe Divan

Genellikle Türkçe Divan'ındaki şiirlerle bilinen Nefî'nin bu eserinde çoğunlukla kasideler bulunmaktadır. Onun kasidelerinde yaşadığı dönemin tarihine ışık tutan özellikler vardır. Bu divan, Metin Akkuş tarafından tenkitli metin olarak hazırlanmıştır. Türkçe Divan'da: 134 gazel, 62 kaside, 1 terki-i bend, 1 mesnevi, 9 kıt'a-i kebire, 24 kıt'a, 4 nazm, 5 rubai, 16 müfred bulunmaktadır.¹⁷

1. 2. 2. Farsça Divan¹⁸

Şair Nefî bu divan'ında genellikle tasavvufi konulara değinmiştir. Bu onun tasavvuf konusunda uzmanlaştığının göstergesidir.¹⁹ Farsça Divan'daki şiirlerde çoğunlukla İlahî aşk konusu işlenmiştir. Bu da onun Fars dilini ve kültürünü çok iyi bildiğini göstermektedir. Sözü edilen bu divanda: 16 kaside, 21 gazel, 1 terci-bent, 1 kıta-i kebire, 171 rubai vardır.²⁰

1. 2. 3. Sihâm-ı Kazâ

Nefî'nin bu eseri genellikle hicivlerle yüküldür. Sihâm-ı Kazâ, aynı zamanda "Kaza Okları" adıyla da bilinir. Nefî bu eserde dönemin önde gelen din adamları ve idareciler de dahil olmak üzere kendisine rakip olarak gördüğü ve kendisine düşmanca tavırlar sergileyen kişileri en ağır biçimde yerdiği ve hicvettiği bir hiciv mecmuasıdır.²¹ Bu eser, onun Türkçe Divanına nazaran daha açık bir dille yazıldığından rahatça anlaşılabilir düzeydedir.²²

¹⁵ Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, 14-16, 18-19.

¹⁶ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 13.

¹⁷ Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, 22-23.

¹⁸ Şair Nefî'nin Türkçe Divan ve Sihâm-ı Kazâ adlı eserleri genellikle hicivlerle yüküldü olduğundan dinî konular yok denecek kadar azdır. Fakat Nefî'nin Farsça Divanı genellikle dinî ve tasavvufi konularla ilgilidir. Dolayısıyla bu çalışmada Farsça Divan temel alınmış ve Nefî'nin dine dair düşünceleri açıklanırken bu esere bağlı kalınmıştır. Bu eser üzerinde Mehmet Atalay beş yazma nüshayı temel alarak bir doktora çalışması yapmış ve eseri yayımlamıştır. bk. Mehmet Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri* (İstanbul: Demavend Yayınları, 2019).

¹⁹ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 18.

²⁰ Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, 23.

²¹ Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, 23.

²² Yalçın, *Nefî'nin şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, 24.

2. Nefî'nin İlahî Aşk Anlayışı

Allah'a gönülden iman etmiş bir kimse için Allah sevgisi kaçınılmazdır. Zira İslam inancına göre bir mü'min Allah'ı ve peygamberini sevmedikçe iman etmiş sayılmaz.²³ Bu durum aşk ve sevginin Allah'a imanın örtük şartlarından biri olduğunu göstermektedir. Her inanmış bireyin üzerinde dikkatle durduğu bu anlayış mutasavvıflar için büyük bir önem arz etmektedir. Zira bu bağlamda tasavvufun temeli aşka, diğer bir ifadeyle Allah aşkına dayanmaktadır. Çünkü Allah'a iman eden kişi onu sever ve bu sevgiyle de güçlü bir bağ kurar.²⁴ "Kişi sevdiğiyle beraberdir"²⁵ hadisi de bu bağın önemini vurgular. Bu anlamda sevginin Allah'a ulaşmakta önemli bir fonksiyon olduğunu bilen sûfiler Allah'ı aşkla sevmişler ve O'nunla bir ve beraber olmaya gayret sarf etmişlerdir. Fakat sûfiler Allah aşkı konusunda pek çok eser meydana getirmiş ve onu kategorilere ayırmış olsalar da İlahî aşk hakkında net ve anlaşılır bir tanım geliştirememişlerdir.²⁶ Bu itibarla aşk hususunda ne kadar çok şey söylenirse söylensin onun hakikati tam olarak kavranamaz. Aşk kişisel bir tecrübe olduğundan onun tam olarak kavranması mümkün değildir. Aşkın tarifinin zorluğuna rağmen mutasavvıflar aşka değer vermekten vazgeçmemişlerdir. Çünkü sûfi'nin tek bir amacı vardır, o da Allah'a ulaşmaktır. Hatta İbnü'l-Arabî aşkı Tanrı'nın zâtıyla özdeşleştirir.²⁷ Şu hâlde ancak aşk insanı Allah'a götürebilir. Sûfilere göre sadece akıl ve ibadet insanı Allah'a ulaştırılmaz²⁸

Duygulu ve coşkulu bir üslupla tasavvufi konulara yer veren Nefî, gerçekte mutasavvıf değildir. Fakat Farsça divanında bulunan rubaileri, tasavvufi söz ve unsurlar ile doludur. Bu onun geniş bir tasavvuf bilgisine sahip olduğunu ispatlar.²⁹ Nefî Farsça divanında âşikâne bir üslupla can, dilber, âfet ve manadan büyük bir şevkle söz etmiştir. Nitekim bununla ilgili bir beytinde Nefî Allah'a şöyle seslenmektedir: "Ey benim canımın âfeti ve herkesin sevgilisi olan güzel! Ey her yere giden ve herkesin misafiri olan dilber! Yokluktan varlık âlemine gelen her çeşit

²³ Bk. Geniş bilgi için. Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), İman, 8; Müslim, Ebû'l-Hüsyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), Tahk: M. Fuâd Abdalbâkî, İman, 70.

²⁴ Hasan Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 176.

²⁵ Buhârî, *el-Camiu's-sahîh*, Edeb, 96.

²⁶ Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi*, 177.

²⁷ Fevzi Yiğit, İbn Arabî Metafizisinde İnsan (İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2016), 243.

²⁸ Yaşar Nuri Öztürk, Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf: İslamda Ruhî Hayat (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989), 384.

²⁹ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 18.

*suretin gizli manası hakikaten sensin.*³⁰ Nefî burada Allah'ın güzelliğine vurguda bulunarak bütün yaratılmışların Allah'a hayran kaldığını belirtir. Nefî'ye göre Allah yaratmış olduğu bütün varlıklara kendi güzelliğini yansıtmıştır. Nefî ayrıca burada Allah'ın zamansız ve mekânsız olarak her yerde bulunduğunu dile getirir. Esasında Nefî bu beytiyle duygusal olarak yalnızlığa da meydan okumaktadır. Çünkü o Allah'ın her zaman ve her yerde yanında olduğunun bilinciyle hareket etmektedir. Bu şekilde düşünüldüğünde Nefî'de güven ve sadakât duygusunun ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.

Nefî'nin İlahî aşk konusunda yazmış olduğu şiirlerine bakıldığında genellikle bu şiirlerin derin anlamlarla ve duygusal ifade kalıpları ile yüklü olduğu görülmektedir. Zaten kendisi de bunu şiirlerinde açıkça ifade etmektedir. Nefî şiirlerini yazarken edebî sanatlarla ve benzetmelere sıklıkla başvurmakta ve İlahî aşkı şiirlerinde adeta ilmek ilmek dokumaktadır. Nitekim o İlahî aşkla ilgili bir kasidesinde şunları ifade eder: *“Türlü cevherlerin nefis kabul edilen her çeşidi bende vardır. Oysa ne denizim ne de kaynak. Denizim! İlahî feyizle dopdolu sahilden dalgalanan ve inci saçan bir deniz. Madenim! Coşkunun gönlümün buharının tahrikiyle inciler saçan, denize cevherler serpen bir maden.* Nefî bu kasidesinde kalbinin ve gönlünün Allah aşkı ile dolu olduğunu ve aşkın denizlerdeki mücevherler kadar yer kapladığını belirtmektedir. O bu durumu içten gelen psiko-dinamik güçlerle ve coşkulu bir şekilde tasvir ederek gönlünün ve kalbinin genişliğini denizlere benzetmektedir. Nefî ayrıca İlahî sırlara ve nimetlere ulaştığını da beyan etmektedir. Nefî yine İlahî aşk hususunda şunları ifade eder: *“Allah'ı tanıyan öyle bir garibim ki cevheri külün aklı, benim gölgelerimin peşindedir. Ben aşk ateşinin üzeri çör çöple örtülü öyle bir kıvılcımım ki hidayet sabahının rüzgârı beni alevlendirir.”*³¹ Nefî kendisini Allah'ın gönül dergâhında köşeye çekilmiş bir kimse olarak görmektedir. Nefî Allah'tan başkasını dost olarak kabul etmez. Çünkü o Allah'tan başka bütün dostlukların geçici olduğunun farkındadır. Zira o, bu dünyada bulunan her şeyin bir gün olup yok olacağına fakat Allah'ın ise sonsuz ve ebedî olarak kalacağına gönülden inanmış bir şairdir. Nefî, bu beyitleriyle Allah'ı gönülden benimsemiş ve Allah'a tam teslim olmuş bir kişi olarak ortaya çıkmaktadır. O, kendisini aynı zamanda aşk ateşinde yanıp tutuşan bir kıvılcım olarak da görmektedir.

Nefî, İlahî aşkın ateşinde yanıp tutuşan bir kimse olduğunu şu gazelleri ile dile getirir: *“Aşkımın yanışı ateş, göğsüm ise bir ateş cihanıdır. Kıvılcımlar saçan*

³⁰ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin—Çeviri*, 86.

³¹ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin—Çeviri*, 40, 56.

*ahımın dumanı bir ateş asumamdır. Ben aşk evinde doğmuşum. Benim cinsimden kimse kalmadı. Benim cevherim, ateş ailesinin tek çerağıdır. Aşkımın ateşi nasıl söner? Vücutumdaki sıcak kan, ateşin akan ruhudur. Aşk bülbülüym; gül devrinde semender gibi ateş içinde rahat bir yuvam vardır.”*³² Nefî aşk ateşiyle öylesine yanımıştır ki adeta kendinden geçmesine vücudunun bütün organlarıyla ve ruhunun bütün psikolojik yetileri ile kendini aşk ateşine teslim etmiştir. Nefî bedeninin ve ciğerlerinin İlahî aşk ateşinden dolayı ateş madeni gibi eriyip aktığını da ifade eder. O aynı zamanda bu aşkın sönmeyeceğini de bilmektedir. Zira o vücudunda dolaşan kanı, aşk ateşinin ruhuna benzetmektedir. Onun vücudu İlahî aşk'tan dolayı aşk ateşinin denizine dalmıştır. Onun göğsündeki dumanın kıvılcımlarının harareti, ateşin canı haline gelmiştir. Nefî, bu şiirinde sık sık ateşten bahseder. Çünkü onun bahsettiği ateş ise bilinen yakıcı bir ateş değildir. Bilakis, bu aşk ateşi ona göre gül bahçesidir. Çünkü bu ateş Nefî'yi yakmamakta ona psikolojik anlamda huzur ve özgüven vermektedir. Zaten o bu şiirinde de söz ettiği gibi İlahî aşk ateşinin yuvasının rahatlığından söz eder. Nefî gönlünün bu aşk yüzünden yorgun ve bitkin düştüğünü de ifade ederek bu durumdan rahatsız olmamaktadır.

Âşık İlahî sevgiyle huzur bulan kişidir. O bu huzurla yumuşak huylu bir kişi haline gelir. Aynı zamanda aşk yakıcıdır. Aşk od'unun yeri gönüldür. Âşık, aşk ateşiyle yanıp kavrulmak ister. Çünkü aşk ateşi, ateşin madeni eritip cüruflarından temizlemesi gibi nefsi arındırır. Başka bir benzetmeyle aşk odu yürekteki yağ eritir.³³ Nefî yine bir şiirinde İlahî aşkla ilgili olarak şöyle seslenir: *“Ey sevgisi canımı ve gönlümü süsleyen, derti camının ve gönlümün huzuru olan sevgili! Senin rahmetinin bir damlası bütün günahları yıkadığına göre benim canımın ve gönlümün günahından dolayı üzülmeye gerek yok”*³⁴ Nefî, Allah aşkı ve sevgisiyle öylesine yanıp tutuşmuştur ki can ve gönül onun aşkından dolayı gerçek mutluluğu bulmuştur. Burada ayrıca Allah'ın geniş ve engin rahmetinden söz edilmekte ve O'nun rahmetinin bir zerresinin bütün günahları yok edeceği belirtilmektedir. Aslında Nefî, yaptığı hata ve günahlardan dolayı Allah'a sığınarak O'nun rahmetinden ümidini kesmemekte³⁵ bu nedenle de yaptığı günahlardan derin bir

³² Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 69.

³³ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Divânı 1* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 349-350.

³⁴ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 86.

³⁵ Konuyla ilgili olarak Yüce Allah bir ayette şöyle buyurmaktadır: *“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”* ez-Zümer 39/53. Bu âyette Allah'ın rahmet ve muhabbetinin sonsuzluğu ifade edilmektedir. O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Her insan bu rahmetten faydalanabilir. Fakat şuna dikkat etmek gerekir ki “Allah'ın rahmetinden ümit

üzüntü hissetmemektedir. Burada günahkârlık ve suçluluk hislerinin bulunmayışı bir bakıma Nefî'de psikolojik dayanıklılık, öz saygı ve iyi oluşu da beraberinde getirmektedir.

Nefî'ye göre gerçek dost Allah'tır. Allah gönüllerdedir. Gönüller yapan kişi, Allah'a ulaşır. O, bununla ilgili bir beytinde şunları ifade eder: "*Başımı secde için yere koymasam kâfir olmam; gönlüm, gece gündüz başını secdeden kaldırmaz. Münkîr değilim, ilâhî aşk ile kendimden geçmişim. Allah'ı zikrederken başka durumları istemem.*"³⁶ Nefî burada aslında kendisi ile ilgili bazı itiraflarda bulunarak yegâne mutluluğun Allah'ı anmaktan geçtiğini ifade eder. Nefî, namaz kılmadığında kendisini kâfir olarak görmez. Çünkü o Allah'a duyduğu aşkı hayatının bütün kademelerine yaydığını ifade ederek kalbini Hakk'a samimi olarak bağlayan bir kişi haline geldiğini belirtir.

Bunlara ek olarak, şair Nefî'nin Farsça Divan'ında, Allah'ın varlığı ve hakikati ile doğrudan ilgili ya da âşğın Allah ile çeşitli hâl ve makamlardaki münasebetlerinden söz eden birtakım deyim ve ifade kalıplarını kullandığı görülmektedir. Bu ifade kalıplarının birçoğunda görülen mecâzî ve estetik kullanışların varlığı da dikkat çekicidir. Söz konusu deyimlerin bazılarının "*Hakk'ın manası, gönül denizim, aşk geldi, ben Nefî'yim*" gibi niyâz ifadelerinin bulunduğunu söyleyerek, şu örnekleri verebiliriz: "*Ben Nefî'yim, tefekkür benim mülkâimdir. Benim her manam meleğin kulağındaki inci küpedir. Gönlüm öyle ilâhî sırları bilen bir ârifdir ki onun bir nüktesi dokuz felek kitabıdır. Hakk'ın manasında şaşılacak bir ayin vardır. Onun yolu tamamen güzellerin saç gibi kıvrımlarla doludur.*"³⁷ Bu beyitlerden Nefî'nin kendine olan özgüveninin bir hayli fazla olduğu anlaşılmaktadır. O ayrıca zihinsel ve bilişsel olarak İlâhî sırlara ve hazinelere kavuştuğunu yine zihinsel ve bilişsel anlamda gizli ilimlerin yoluna girdiğini ifade eder. Nefî, burada bir benzetme yaparak bu süreçlerin kıvrımlı bir saç gibi derin anlamlarla yüklü olduğunu söyler.

Diğer taraftan Nefî, "Vahdet-i vücud'a" inanan bir şair olarak, eserinde, Allah'ın varlığı ve birliği hakkında derin fikirler ileri sürer. İnançını her şeyden önce aşk temeline oturtan Nefî, mutlak varlığa teslimiyetini dile getirirken kendi varlığını Hakk'ın varlığında fenâ eden bir mutasavvıf kimliğine bürünerek şöyle seslenir: "*Ben Nefî'yim. Allah'ı tevhid benim mesleğimdir. Benim damarım ve*

kesmeyin" demek, günah işlemeye devam edin, demek değildir. Bundan maksat, en günahkâr insanların bile tevbelerin kabul edileceğini bildirmek, dolayısıyla bir an evvel kötülükten vazgeçip Allah'a dönmelerini teşvik etmektir.

³⁶ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 80.

³⁷ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 76-77.

köküm tevhid ile karışmış olup ilâhî sırlarla o kadar doludur ki tefekkürüm ilâhlık davasında bulunabilir."³⁸ Nefî, sonsuz hayatı elde etmek ve hakikati bulmak isteyen kişinin Allah'ın varlığı ve birliğine tam anlamıyla inanması gerektiğini ifade eder. Hatta Nefî burada bir derece daha ileri giderek damarlarında dolaşan kanın tevhid olduğunu belirtir. Burada ilâhî sırların ve tefekkürün tevhid ile birlikte zikredilmesinin sebebi de bu kavramlar arasında güçlü bir bağın varlığı ile ilgili olabilir. Nefî yine yazdığı bir şiirinde tevhid³⁹ konusuna vurguda bulunarak tevhid anlayışını ilâhî aşk temelinde dayandırır. O, tevhid ile ilgili bir şiirinde şöyle seslenmektedir: "*Hak, gönlümde; oysa aramızda mesafeler var. Vahdet yolunda böyle zorluklar vardır. Bu yüzden, hakikat âleminde gönlüm hem kabledir hem de gönüllerin kablesini göstermektedir.*"⁴⁰ Vahdet ehli mutasavvıflara göre aslî ve gerçek varlık Allah'tır. Kâinatta bulunan her şey onun isim ve sıfatlarının yansımalarıdır. Onlara göre âlemde bulunan yalnızca vücud-u mutlaklıdır. Ezelî ve ebedî kudret sahibi Allah'tır. Hiçbir şey bağımsız ve gerçek anlamda varlık sahibi olamazlar.⁴¹ Nefî'nin vahdet fikrini desteklediğini onun bu konuda söylemiş olduğu şu şiirinden anlamaktayız: "*Gönlümün hile ve aldatmadan haberi yoktur. Hayal terazisinde tarttum ve gördüm ki Allah'ı tevhid hepsinden ağır bastı. O ilâhî tevhid ki ondan bahsettiğim zaman, canımdan ve gönlümden efendimin vasıfları yükseldi.*"⁴² Bu beyitte tevhid kavramının psikolojik olarak Nefî'nin temel güdülerinin ve fizyolojik ihtiyaçlarının da üzerine çıktığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak; Nefî'nin burada "tevhid hepsinden ağır bastı" ibaresini kullanması nefsinin bütün isteklerine karşı koyduğunu göstermektedir.

³⁸ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 86-87.

³⁹ Lügatte "tek ve bir olmak" anlamındaki vahd (vahdet, vühüd) kelimesinden türeyen tevhîd "bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek" anlamına gelmektedir. Mâtürîdî kelâmcılarına göre ilâhî fiiller Allah'ın zâtıyla kâim ve kadîm anlamlar olduğundan tevhidin manası içinde yer almaktadır. Ancak söz konusu fiiller tanım bakımından sıfat kavramı içerisinde ele alınmıştır. Mu'tezile'ye göre ilâhî fiiller hâdis olup Allah'ın zatına nisbet edilmez. Eş'arîler ise fiilleri müstakil bir sıfat kabul etmeyip kudretin ortaya çıkması çerçevesinde düşünmüştür. Tevhidin karşıtı şirk'tir. Bu sebeple Kur'an'da Allah'ın birliğini konu edinen kavram ve ifadelerin yanında O'nun şerikinin bulunmadığını belirten ifadeler de vardır, bunların sayısı diğerlerinden daha çoktur. Kur'an-ı Kerim'de tevhid ibaresi doğrudan geçmez, ancak "vahd" kökünden gelen vâhid, ahad, vahde (hû) yer alır. Bk. Mevlüt Özler, "Tevhid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/18.

⁴⁰ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 75.

⁴¹ Ahmet Kırkkılıç, *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1996), 174; Yiğit, *İbn Arabî Metafizikinde İnsan*, 85.

⁴² Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 54.

İslam inancında nefis kavramı üzerinde pek çok yorum yapılmıştır. Hem Kur'an-ı Kerimde hem de hadislerde nefis ile ilgili çok sayıda uyarılar yapılmış, insanoğlunun nefsin heva ve heveslerine kapılmaması gerektiğinden bahsedilmiştir. Dünya hayatı ise gelip geçici bir hevesten ibarettir. Nefî'de bu durumun farkında olduğu için tevhid inancını diğer bir ifadeyle Allah'ın bir ve tek varlık oluşunu ve Allah'tan başka her şeyin fani olduğunu vurgulamak istemiştir. Hatta o tevhid inancının kendi canından ve gönlünden daha değerli olduğunu belirtmek istemiştir. O aynı zamanda tevhid yolunun kolay bir yol olmadığını ve bu yolda benliğin bile feda edilebileceğini belirtmektedir. Nefî'ye göre gerçek olan sadece Allah'tır. O, tevhid uğruna Allah'a tam teslim olarak iki dünyadan da geçmiştir. Nefî'ye göre Allah'a âşık olmak demek aynı zamanda Allah'a tam teslim olmak ve Allah'ta yok olup fenafillah derecesine yükselmek demektir. Bu açıdan bakıldığında İslam'ın kelime anlamı da tam teslimiyeti ifade etmektedir. Bu itibarla Nefî, İslam dinini duygu, düşünce ve davranış açısından tam anlamıyla içselleştirmiş ve benimsemiş bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Nefî'nin Hz. Muhammed Hakkındaki Görüşleri

İnsanın en önemli özelliklerinden birisi de kendi varlığını tanıyabilmesi ve diğer varlıklardan kendisini ayırt edebilmesidir. Bu durum görünen varlıklar içinde sadece insana özgüdür. Kur'an ise muhatap olduğu insana ve onunla ilgili olduğu çevreye yönelik kendi bakış açısını sunmaktadır. Allah, milyarlarca madde içinden dünyaya rahmetiyle tecelli etmiş ve dünya içinden de insanı seçmiş ve onun yaratılışını farklı kılmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında insanlığa gönderilen peygamberlerin yaptığı ilk şey insanın yeryüzündeki varlığını anlamlı kılma olmuştur. Bilindiği üzere peygamberlik görevi Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Ondan sonra Allah hiç kimseye vahiy göndermeyecektir. Son peygamber olan Hz. Muhammed, tebliğ görevini kendi devrinden itibaren başlamak üzere kıyamete kadar yaşayacak olan bütün insanlara ulaşacak şekilde genişletmiştir.⁴³ Dolayısıyla Nefî, eserlerinde Hz. Muhammed sevgisini derin bir ruh hali içerisinde dile getirmiştir. Çünkü o, Hz. Muhammed'in hadislerini ve fiillerini iyi bilen bir şairdir.

Nefî, bilhassa Farsça Divanında Hz. Muhammed sevgisini çok geniş anlamda ele alır. O, Allah sevgisini kazanmanın yolunun peygamber sevgisinden geçtiğine iman etmiş bir şairdir. Bu da bir yönüyle Nefî'nin tam bir peygamber âşığı olduğunu göstermektedir. Nefî Hz. Muhammed ile ilgili bir kasidesinde şunları nakleder: "*Resulullâh'ı överim. Sözlerim eğer onun Kur'an'ının özü ise buna*

⁴³ Galip Türcan, "Ümmî Bir Peygamber: Hz. Muhammed", *III. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Isparta: 2000), 165-166.

şasılmaz. Peygamberlerin efendisi, bütün velilerin en büyüğü. Her biri onun ihsanından dolayı can ve gönülden memnun. Bu güzel manzumeye Peygamber'e meleklerin arasında naat/dua okuyanların ittifakıyla 'Tuhfetü'l uşşâk'⁴⁴ adı verildikçe, onun yüce ruhuna ve bütün ashabının ruhlarına Allah'tan bir anda yüzlerce salât ve selâm olsun."⁴⁵ Nefî bu kasidesiyle Hz. Muhammed'e duyduğu hayranlığı dile getirmektedir. Nefî bu beyitte kendi sözlerinin Kur'an'ın sözleriyle çelişmediğini bilakis kendi sözlerinin Kur'an-ı Kerim'i doğrulayıcı ve tasdik edici bir özellik arz ettiğini ifade eder. Nefî burada ayrıca Hz. Muhammed'in derece itibari ile diğer peygamber ve velilerden üstün olduğunu ve diğer peygamberlerin de bu durumdan şikayet etmediklerini hatta hallerinden memnun olduklarını beyan etmektedir. Çünkü İslâmî kaynaklara göre Allah bütün insanların arasından onu seçmiş ve bütün âlemlere rahmet olarak onu göndermiştir. Zira Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili bir ayette şöyle buyrulmaktadır: "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"⁴⁶ Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an-ı Kerim çağları aşan evrensel bir kitaptır. O, soy, cins, ırk veya sosyo-kültürel çevre farkı gözetmeksizin bütün insanlığa hitap etmekte ve o aynı zamanda herkese doğru yolu göstermektedir. Kur'an-ı Kerim akla ve sağduyuya hitap ederek insanları birliğe, beraberliğe, kardeşliğe ve yardımlaşmaya davet etmektedir.

Şair Nefî Hz. Muhammed'i övmekten dolayı kalbinin huzur içinde olduğunu beyan etmekte ve kendi yazdığı şiirlerin bile onu övmekte yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Nefî bununla ilgili olarak Hz. Muhammed hakkında coşku dolu duygular ifade etmektedir. O, kalbinin onu övmenin feyziyle İlahî sırların hazinesi olduğunu ve Hz. Muhammed'in hem bu dünyanın hem de âhiret âleminin yegâne kişisi olduğunu beyan etmektedir. Nefî, Hz. Muhammed'i övdüğü zaman, ilhamının şiirlerle anlatılamayacağını ve Hz. Muhammed'in bütün peygamberlerin başı olduğunu söyler. Nefî, Hz. Muhammed'i övmenin öneminden bahsettiği bir şiirinde şunları ifade eder: "Şiir ülkesinin padişahı olduğum halde, onun kapısının toprağını başıma taç edinmekle övünürüm. Her zaman, onu düşünmekten feyiz alıyorum.

⁴⁴Tuhfetü'l Uşşâk, İran şairi Kâtbi'nin (Tecnisât) adlı mesnevisinin kısmen çevirisidir. Atâ, esere yer yer eklemeler ve çıkarmalar yapmıştır. Tuhfetü'l Uşşâk'ta Atâ'nın Ahmed Yesevî'ye bağlı olduğunu ifade ettiği; Nakşiliğin kurucusu Hoca Bahaeddin'i (ö. 1389), Emir Buhariyi ve Abdullah İlahi'yi saygıyla andığı beyitler Debbab'da yoktur. Böylece XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde olgun yaşta bulunan bir Osmanlı şairinin eserinde bir yandan Ahmed Yesevî bir yandan da Nakşi ekolünün temsilcileri aynı anda anılmıştır. Anadolu sahasında Emir Buhârî ile ilgili ilk manzum övgüleri bulundurma da Tuhfetü'l Uşşâk'ın önemli bir özelliğidir. Bk. İsmail Hakkı Aksoyak, *Ahmet Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ Tuhfetü'l Uşşâk* (Ankara: Ahmet Yesevî Üniversitesi Yayınları, 2017), 7.

⁴⁵ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin – Çeviri*, 37-39.

⁴⁶ el-Enbiyâ 21/107.

*İnciler saçan şairliğim sayesinde, kalemi elime alınca, kâtibimin eli Aden denizinin içi olur. Ey Nef'î, böyle bir derece ile niçin övünmeyeyim? Resûlullâh'ı övmekteyim, emirleri değil.*⁴⁷ Nef'î temiz bir hayal dünyası ve gösterişten uzak bir düşünce ile Hz. Muhammed'i övmekte ve onun hakkında şiirler yazmaktan memnuniyet duymaktadır. Ayrıca Nef'î burada kendisinin üstünde bir şair bulunamayacağını ifade eder. Fakat o mütevazi bir kişiliğe bürünerek Hz. Muhammed'in ayak bastığı yerlerin çok değerli olduğunu bu nedenle de bu yerlere fevkalade saygı duyarak onları başına taç edinmek istemektedir. Nef'î Hz. Muhammed'in kişiliğine hayranlığını dile getirerek onun için güzel şiirler yazmanın sonsuz olacağını savunur. Esasında Nef'î şiirlerini yazarken heyecan, coşku ve duygu yüklü ifadeler kullanmıştır. Bunu Nef'î'nin Hz. Muhammed konusunda yazmış olduğu şiirlerinden anlamaktayız. O gerçekten sevdiği kimseleri övmekten çekinmezken; sevmediği kimseleri ise yermekten çekinmemiştir.

Birlik görüşünü benimseyen tasavvufçuların varlık mertebeleri sınıflandırılmasında ikinci mertebeye taayyün-i evveldir. Bu aşamada Mutlak Vücûd kendi birliğini vâhidiyyete dönüştürerek belirmelere başlar. Mutlak Vücûd'dan ilk beliren hakikat-ı Muhammediyedir.⁴⁸ Mutlak Vücûd açısından bakılınca bu mertebeye varoluşun başlangıcıdır ama mevcûdât açısından bakıldığında ise gerçek yaratma (halk) bu Hakikat-ı Muhammediye mertebesinden sonra olmuş ve bütün mahlûkât ondan yaratılmıştır. Hz. Muhammed yaratılışın ilki, yaratılmışların özü ve mayasıdır. Varlık âleminde beliren bu ilk görüntü Hakikat-ı Muhammediye'dir. Buradaki ifadeler doğrultusunda ele alındığında Hz. Muhammed, yaratılıştaki örnek bir model olarak vasıflandırılmıştır. Dolayısıyla Hz. Muhammed bütün varlıkların özü, her kemâlin başı, bütün güzel özelliklerin esas kaynağı olarak kabul edilen Hakikat-ı Muhammediye'yi yansıtan ve manevi hayat adına zikredilen bütün özellikleri kendinde toplayan en mükemmel bir şahsiyettir. Diğer bütün peygamberler Hz. Muhammed'in kemâli olan Nûr-î Muhammediye veya Hakikat-ı Muhammediye'nin birer yansımasıdır. Aynı şekilde Hz. Muhammed'e vahyedilen şeriatın diğer peygamberlerin şeriatları karşısındaki durumu yıldızların güneşe nisbeti gibidir. Güneşin aydınlığı hüküm sürdüğü anda yıldızların bir hükümü yoktur.⁴⁹ Nef'î yaratılış ile ilgili olarak bu durumu şiirlerinde şu şekilde ifade eder: *“Ey yaratılış âleminin kendisi ile övündüğü Peygamber! Yaratılıştaki ad ve sandan*

⁴⁷ Atalay, *Nef'î Farsça Divân Metin –Çeviri*, 41.

⁴⁸ Yiğit, *İbn Arabî Metafizikinde İnsan*, 86.

⁴⁹ Halil İbrahim Şimşek, “Tasavvufi Düşüncede Hz. Muhammed Algısı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/21 (2012), 39-40.

*maksat sen idin, diğerleri hiç mesabesinde idi.*⁵⁰ *Senin değerini, yaratılışın şan ve kıymetinden yüz kere daha yüksektir.* “*Yaratılışın Yusuf gibi güzel huylu olanları, senin güzelliğine vurgundur. Yaratılış beyanının kâtibi senin lakaplarını şöyle yazar: Takdir tahammül edemez, yaratılışın gücü buna nasıl yetsin? Her ne kadar değerinden dolayı kâinata gölge düşürmediysen de yaratılıştaki, küçükten büyüğe kadar senden nasibini almamış hiç kimse yoktur.*”⁵¹ “*Zahirî varlığım topraktan ise de dokuz feleğin kışkırdığı kişiyim.*”⁵² Bilindiği gibi Allah, kâinatın yaratılış hikmetini, surlarını ve yaratılışlarına uygun bir şekilde hareket etmeleri için insanlar arasından peygamberler seçmiştir. Zira peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed’de İslamî kaynaklarda yaratılışın ve kâinat âleminin aynasıdır.⁵³ Nefî’ye göre Allah’ın yaratmış olduğu bütün varlıkların yaratılış sebebi Hz. Muhammed’in nûr’u idi. Nefî daha da ileri giderek Hz. Muhammed dışındaki bütün varlıkları nihilist bir bakış açısıyla ele alır. Nefî ayrıca Hz. Muhammed’in güzelliğine hayran kalarak teşbihte bulunur ve onu Yusuf peygamberin güzelliğine benzetir. Nefî yine bu beyitte yaratılmış cümle âlemin Hz. Muhammed’den bir şeyler aldığını ve yaratılmış bütün mahlukâtın özünün Hz. Muhammed’i temsil ettiğini savunur. Nefî ayrıca kendi bedeninin topraktan olduğunu ve bunun dikkate alınmaması gerektiğini ifade ederek hakikatte yetenekli bir şair olmakla kendisinde bulunan hayal gücünün başkaları tarafından kışkırıldığını belirtir.

Hz. Muhammed, âlemlere rahmet olmasının bir sonucu olarak insanlara birbirlerini ve bütün yaratılmış canlıları sevmeyi ve aynı zamanda yeryüzündeki dengeyi korumayı tavsiye etmiştir. Hz. Muhammed, insanları kurtuluşa, huzura ve mutluluğa erme yollarını öğretmiş bir peygamberdir. Onun sayesinde insanlar ve toplumlar hem dünya ve hem de âhiret yaşantısı açısından pek çok iyilikler elde etme imkânına sahip olmuşlardır. Onun sunmuş olduğu dinî ve ahlâkî kurallar hem insanlık hem de toplumlar için bir rahmet kapısı olmuştur. Nefî de bu durumu farkında olduğu için Hz. Muhammed’e şöyle hitap eder: “*Peygamberler sultam,*

⁵⁰ Hz. Peygamber’in altmış üç senelik zamanla sınırlı cismânî hayatından ayrı bir varlığı daha mevcuttur. Allah’tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakikât-i Muhammediyye var olmuş ve bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için yaratılmıştır. Âlemin var olma sebebi, maddesi ve gayesi bu hakikattir. Tasavvufta sık sık kullanılan ve kutsî hadis olarak da rivayet edilen, “Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım” ibaresi bunu ifade etmektedir. Bk. Geniş bilgi için. Mehmet Demirci “Hakikat-ı Muhammediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 15/180.

⁵¹ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 47-48.

⁵² Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 83.

⁵³ Fevzi Yiğit, “Ayna Sembolü Çerçevesinde Metafiziksel Anlatımlar: İbnü’l-Arabî Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2019), 260.

bütün insanlara doğru yolu gösteren; Arap, Rum ve Acem'in dininin şahlarsahı. Şeriat terazisinin kefesinde Onun hükmü, Allah'ın hükmünden ne çok ne de azdır."⁵⁴ "Hz. Muhammed'in bütün mahlukattan üstün ve en şerefli olduğu icma ile sabittir. Çünkü bahtiyar vücudu âlemlere rahmettir. Zat-ı şerifi "Hâtemü'l-Enbiya" olup bütün insanlara gönderilmiştir. Kitabı, şeriatı ve ümmeti bütün kitaplardan, şeriatlardan ve ümmetlerden üstündür. Mazhar olduğu hususiyetler ve muvaffakiyetler ise her türlü tasavvurun üstindedir."⁵⁵ Nef'î'ye göre Hz. Muhammed bütün peygamberlerin başıdır. Ona göre Allah Hz. Muhammed'i insanlara davranışlarıyla ve sözleriyle örnek olsun diye göndermiştir. Ayrıca o bütün insanlara doğruyu, iyiliği ve adaleti yerine getirmekle Allah tarafından görevlendirilmiş son peygamberdir. Onun getirdiği din ve kitap da yine son ilâhî din ve kitaptır ve kıyamete kadar devam edecektir. Nef'î bu beytinde ayrıca Hz. Muhammed'in Allah'ın hükmü ile hükmettiğini ve Allah'ın emirlerini tam anlamıyla uyguladığını dile getirmektedir.

4. Nef'î'nin Mevlânâ Hakkındaki Görüşleri

Şöhreti Türk kültürünü aşip uluslararası düzeyde bütün insanlığa ulaşan Mevlânâ, hiçbir zaman etkisini yitirmeyen ve canlılığını günümüze kadar koruyan mutasavvıf bir düşündürdür. Zira Mevlânâ çeşitli dinî ve düşünce toplulukları tarafından önem ve değer verilen çok az sayıda bulunan ender şahıslardan birisidir. İnsanların bu denli ona sevgi ve ilgi göstermelerinin sebebi onda insanların kendilerinden bir şeyler bulmalarıdır. Mevlânâ'nın yazmış olduğu şiirlerdeki sanatsal ifadeler günümüz şairlerini tesiri altında bırakacak bir incelik ve güzelliğindedir.⁵⁶ Bu nedenle Şair Nef'î, Mevlânâ'dan sonra yaşadığı için ondan çok etkilenmiştir. Onun hakkında övgülerini dile getiren Nef'î Mevlânâ'ya pek çok kaside yazmıştır. Bu kasidelerin tamamı Nef'î'nin Farsça divanında yer almaktadır. Zira Nef'î, Mevlânâ ile ilgili bir kasidesinde ona şöyle seslenmektedir: "Eğer onun feyzinden hayaliyle konuşursam, Kur'an'ın özünün ruhundan dem vururum. Onun her beytiyle tefekkürümün gönlünde imkân âleminin başkentini kurarım. Onun mana kaynağından bir damla elde eder, ummanla yarışırım. Onun hakikatlerini düşünürsem, irfan denizine dalarım. Kıymetini takdirden âciz olduğum cevheri toplar ve unutmaya cebine koyarım."⁵⁷ Nef'î, bu kasidesiyle esasında Mevlânâ ile ilgili

⁵⁴ Atalay, *Nef'î Farsça Divân Metin –Çeviri*, 84.

⁵⁵ Orhan Aktepe, "Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (2017), 21.

⁵⁶ Kerim Kara, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Kalp-Gönül", *tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (2005), 483.

⁵⁷ Atalay, *Nef'î Farsça Divân Metin –Çeviri*, 49.

birçok şey anlatmak istemiştir. Şair Nefî'ye göre Mevlânâ Kur'an'ın özünden konuşmaktadır. Mevlânâ'nın beyitlerinin her bir cümlesi Nefî'ye göre nasihat verici ve düşündürücüdür. Ona göre Mevlânâ'nın her sözünün damlası denizleri de aşan bir ummandır. Nefî ayrıca bu beytiyle Mevlânâ'nın sözlerinin Kur'an-ı Kerime ters düşmediğini bilakis onun sözlerinin Kur'an-ı Kerimle son derece uyumluluk arzettiğini belirtmek istemiştir. Yine Nefî'ye göre Mevlânâ'nın sözleri evrensel bir karakter arz ederek çağları ve okyanusları aşan zaman ve mekâna meydan okuyan bir özelliğe sahiptir. Ona göre onun sözleri öyle bir sözdür ki o sözlerin üzerinde düşündükçe onlar çok derin anlamlar ihtiva eden zengin bir yapıya sahiptir. Mevlânâ, Nefî üzerinde öylesine derin ve içten etkiler bırakmış olmalı ki Nefî bu beyitleri yazarken Mevlânâ'ya ayrıca değer ve önem atfeder.

Nefî, gönlünü Mevlânâ'ya kaptırılmış olduğunu ifade ederek ondan başkasına kaptırılan gönlün küfür içinde olduğunu belirtir. Nefî, şu ifadeler ile Mevlânâ'ya övgüde bulunur: "*Mevlânâ gibi Allah'ın huzurunda oturan bir padişah, benim kalbimin de arşa varan tahtının padişahıdır. Veliler içinde yegâne müctehid ki hakikatte, gönlümün ondan başkasına uyması küfre vesiledir. Düşünce esnasında canımın arkadaşı da odur, tevhid yolunda gönlümün kendisine uyduğu da. Onunla birlikte tamamen aşkı ve baştan ayağa muhabbetim; gönlümün hayatı ve gıdası onu anmaktır. Ben ondan ne feyizler aldım ve hâlâ da alıyorum. Mevlânâ'nın temiz türbesinin kubbeleri, daima gönlümün cana can katan âşıkâne nağmeleriyle dolsun!*"⁵⁸ Gönül kelimesiyle aynı anlama gelen kalp kavramının İslam dininde büyük önemi vardır. Çünkü imanın ilk şartı kalp ile tasdiktir. Dil ile ikrar ise bundan sonra gelmektedir. Zira Mevlânâ kaleme almış olduğu eserlerinde genellikle gönüllere seslenerek insanları coşturmuştur. Nefî burada Mevlânâ'nın bizzat gönüllere hitap ettiğinin bilincinde olmalı ki gönül kelimesini çok sık kullanmakta ve gönül ön plana çıkarmaktadır. Nefî ayrıca bu beytiyle Allah'ın varlığı ve birliği konusunda Mevlânâ ile aynı çizgide olduğunu ifade ederek gönlünü onun gönlünde eritmektedir. Yine Nefî bu beytiyle Mevlânâ'nın sözlerinin bol ve bereketli olduğunu belirterek o sözlerden ruhunun beslendiğini ve psikolojik anlamda ruhunun huzura ve sükûna kavuştuğunu ifade eder. Aksi takdirde kalbin ve gönlün rahatsız olması demek insanın bir takım ruhsal sıkıntı, kaygı ve bunalımlar içinde yaşaması demektir. Aslında Nefî burada kalp ve gönül ilişkisinin önemine vurguda bulunmak istemiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de kalp ve gönül ile ilgili olarak şu ayetler bulunmakta ve Nefî'nin gönlün önemi ile ilgili düşüncesini desteklemektedir: "*Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar*

⁵⁸ Atalay, *Nefî Farsça Divân Metin –Çeviri*, 53.

tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa ona yol gösteren olmaz."⁵⁹ Yine kalp ve gönül ile ilgili başka bir ayette de şu ifade yer almaktadır: "Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir."⁶⁰

Nef'i, yine Mevlânâ'ya yazdığı bir kasidesinde gönlünün hallerinden söz eder. Mevlânâ, Nef'i'nin gönlünde merkezi bir konumdadır. Çünkü ona göre Mevlânâ gönül âleminin eridir. Tevhidi ve dervişliği kavramak herkesin bildiği şeyler değildir. Bunlar Nef'i'ye göre ince anlamlarla yüklüdür. Zira Nef'i bu hususla ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "Hakkında yazılan kuru softalık iddialarıyla bazıları Allah yolunun rindleri meşrebinden uzak kaldılar. Gönlümün durumundan üç varlık haberdardır: Allah, tefekkür ve Mevlevî-i Rum. Onun kapısında Allah için secde ediyorum. Yoksa gönül âleminde benim Mevlevim başkadır."⁶¹ Nef'i'ye göre Mevlânâ gönül âleminde hakikat sınırlarını yansıtan bir ayna gibidir. Gönül madde âleminde görülmeyen görüntülerin seyredildiği ilâhî bir âlemdir. Ve yine her insanda bir gönül aynası olduğuna göre, onun temiz olması insanın elindedir. Eğer insan onu temiz tutmaya çabalarsa Allah'ın yardımını görür. İşte Mevlânâ bu yardıma ve nefsi temizlemeye mazhar olmuş birisidir. Gönül konusunda Nef'i'nin Mevlânâ'nın Mesnevisinden önemli derecede etkilendiğini görmekteyiz.⁶²

Sonuç

Nef'i'de Allah, Hz. Muhammed ve Mevlânâ sevgisinin ele alındığı bu makalede aşk, sevgi ve gönül kavramlarının Nef'i'nin dinî yaşayışını önemli derecede etkilediği görülmektedir. O, bu kavramlarla ilişkili olarak yazdığı beyitlerde genellikle içten, duygusal ve coşku dolu ifadeler kullanmıştır. Onun beyitleri ilâhî aşk, Hz. Muhammed ve Mevlânâ üçgeninde ele alındığında genellikle bu kavramların aşk üzerine temellendirildiği görülmektedir. Nef'i'ye göre ilâhî aşk, varoluşun ve olgunluğa ulaşmanın en önemli kaynağıdır. Nef'i'nin yaratılış teorisine göre evren aşk ile yaratıldığı gibi, maddenin ve ruhun oluşumu da aşk ile gerçekleşmektedir. Nef'i'nin Farsça Divanı'nda hâkim olan unsurlardan ikisi gönül

⁵⁹ ez-Zümer 39/23.

⁶⁰ el-Enfâl 8/2.

⁶¹ Atalay, *Nef'i Farsça Divân Metin –Çeviri*, 55.

⁶² ez-Zümer 39/23.

⁶² Şefik Can, *Mevlânâ-Hayati, Şahsiyeti Fikirleri* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995), 414.

ve aşk'tır. Ona göre aşk hayatı gönülde başlar ve gönülde biter. Allah sevgisinin yeri gönüldür. Nefî'ye göre âşıkların gayesi zât tevhidini yaşamaktır. Nefî'nin Farsça Divanı'nda aşk konusunda bir hayli benzetme ve mecaz vardır. Bu mecazların çözümlenmesiyle Nefî'yi yetiştiren iklim ve değerler sistemi hakkında birçok ipuçları görülmektedir. Nefî'nin aşk felsefesi dinamik bir yapı arzeder. Nefî'nin şiirlerindeki dil özelliklerinden en dikkate değer olanı kullandığı deyim ve ifade kalıplarının yapısıdır. Onun Farsça Divanı'ndaki deyimler bir kitap çapında olup bunlar anlamlandırılarak ayrıca değerlendirilmelidir. Sözü geçen deyimler içinde "Nefîce" birçok deyim vardır. Nefî bu yönüyle, özgün, orijinal ve tektir.

Hz. Âdem ile başlayan manevi rehberlik geleneği peygamberler silsilesinin sonuncusu Hz. Muhammed tarafından devam ettirilmiştir. Hz. Peygamber, manevi hayatında diğer peygamberler gibi vahiyle belirlenen ve nübüvvetinin gereği olan görevlerini yerine getirmekle birlikte, manevi hayatında diğer peygamberlerden farklı kendine özgü bazı yaklaşım ve tecrübeleri de söz konusudur. O, hem vahye hem de ona göre inşa ettiği dinî tecrübesine dayanan kendi manevi hayatı doğrultusunda ashabını eğiterek onların daha sonraki nesillerin örnek alacakları kâmil insanlar ve mürşitler olmalarını sağlamıştır. Nefî, Hz. Muhammed'e olan derin saygı ve sevgisini şiirlerinde yansıtmıştır. Nefî bu şiirlerini yazarken Hz. Muhammed'i büyük bir içtenlik ve samimiyetle övmüştür. Onun bu övgüsü duygu ve heyecan yüklü olmuştur. Bilindiği gibi Nefî, Mevlânâdan sonra yaşamıştır. Çünkü Nefî, şiirlerinde sık sık gönülden bahsetmekte ve Mevlânâ'ya gönderme yapmaktadır. Nefî, özellikle Mevlânâ'nın sözlerinin inci gibi değerli olduğundan bahseder. Esasında Nefî'nin hem Hz. Muhammed hem de Mevlânâ ile aynı çizgide olması normal karşılanmalıdır. Çünkü Nefî de bu şahsiyetler gibi ilâhî aşkı yaşamlarının potasında eritmişlerdir.

Kaynakça

Akkuş, Metin. *Nefî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.

Aksoyak, İsmail Hakkı. *Ahmet Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ Tuhfetü'l Uşşâk*. Ankara: Ahmet Yesevî Üniversitesi Yayınları, 2017.

Aktepe, Orhan. "Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5 (2017): 11-22.

Allport, Gordon W. *Birey ve Dini*. (Çev. Bilal Sambur). Ankara: Elis Yayınları, 2004.

Atalay, Mehmet. *Nefî Farsça Divân Metin-Çeviri*. İstanbul: Demavend Yayınları, 2019.

Başdaş, Cahit. *Sihâm-ı Kazâ*. İstanbul: Kriter Yayınları, 2020.

- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Can, Şefik. *Mevlânâ-Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 1995.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-ı Muhammediyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/180. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Egemen, Bedii Ziya. *Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metod Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1952.
- Freud, Sigmund. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. (Çev. Aziz Yardımlı) İstanbul: İdea Yayınevi, 2000.
- James, William. *The Varieties of Religious Experience*. USA: Penguin Books, 1982.
- Jeeves M. A., "Din Psikolojisi", (Çev. Ahmet Albayrak), *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10 (2) (2010): 275-286.
- Jung, Carl. G. *Din ve Psikoloji*. (Çev. Ender Gürol) İstanbul: Oluş Yayınları, 1965.
- Kara, Kerim. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Kalp-Gönül.*Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6 (14) (2005): 483-523.
- Karahan, Abdulkadir. *Nef'î Divanından Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Kayıklık, Hasan. *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kırkkılıç, Ahmet. *Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1996.
- Kızılgeçit, Muhammed. *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahîh*. (Tahk: M. Fuâd Abdülbâkî), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Özler, Mevlüt. "Tevhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/18. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf: İslamda Ruhi Hayat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989.
- Şimşek, Halil İbrahim. "Tasavvufi Düşünce Hz. Muhammed Algısı". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/21 (2012): 29-52.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Divânı 1*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

Türcan, Galip. "Ümmî Bir Peygamber: Hz. Muhammed". *III. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. 165-180. Isparta: 2000.

Wundt, Wilhelm Max. *Milletler Ruhiyatı Esasları: İptidai İnsan* (Çev. Ziya Talat) İstanbul: Remzi Kütüphanesi, 1934.

Yalçın, İdris. *Nefî'nin Şiirlerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*. Batman: Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.

Yavuz, Kerim. Din Psikolojisinin Araştırma Alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982): 87-108.

Yiğit, Fevzi. "Ayna Sembolü Çerçevesinde Metafiziksel Anlatımlar: İbnü'l-Arabî Örneği". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2019): 248-266.

Yiğit, Fevzi. *İbn Arabî Metafizikinde İnsan*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2016.